

ธรรมาธิปไตย : การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองตามหลักอธิปไตยยสูตร
THE DHAMMADHIPATEYYA : THE PRIMACY OF THE DHAMMA
IN THE GOVERNANCE ACCORDING TO THE ADHIPATEYYA SUTTA

¹สุมิตรชา ซาเสน

¹Sumitcha Sasen

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ประเทศไทย

¹Ubon Ratchathani Rajabhat University, Thailand

¹sumitcha.s@ubru.ac.th

Received: June 14, 2025; **Revised:** August 24, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง ธรรมาธิปไตย : การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดหลักการปกครองโดยยึดหลักการถือธรรมเป็นใหญ่ที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตร โดยมีเนื้อหาประกอบไปด้วย 5 ส่วน คือ 1) บทนำ 2) ความหมายของธรรมาธิปไตย 3) ลักษณะการปกครองในอาธิปไตยยสูตร 4) การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตร และ 5) บทสรุป บทความนี้เป็นการเขียนเชิงวิเคราะห์เอกสาร จากการศึกษาพบว่า หลักธรรมาธิปไตยที่ปรากฏอยู่ในอาธิปไตยยสูตรเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนผู้ที่ออกบวชให้ปรรอธรรมเป็นใหญ่ และนำหลักธรรมเป็นแรงจูงใจให้เกิดเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง นอกจากนี้ยังเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล และเป็นคุณธรรมที่ควรส่งเสริมให้มีอยู่ภายในจิตใจของบุคคลเพื่อความถูกต้อง ดีงาม และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

คำสำคัญ: ธรรมาธิปไตย, อาธิปไตยยสูตร, การปกครอง

¹อาจารย์, ดร. สาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Abstract

This academic article titled “The Dhammadhipateyya: The Primacy of the Dhamma in the governance according to the Adhipateyya Sutta” aims to present the concept of governance based on Dhamma primacy appeared in the Adhipateyya Sutta including 5 parts: 1) an introduction; 2) the meaning of Dhammadhipateyya; 3) characteristics of government in the Adhipateyya Sutta; 4) Dhamma primacy in the governance of the Buddha appeared in the Adhipateyya Sutta; and 5) conclusion. This article is a documentary analytical writing. Findings of this study are as follows. Dhammadhipateyya appearing in the Adhipateyya Sutta is the principle Dhamma that the Buddha taught those who ordained to focus on Dhamma as the most important principle. It has been used as the principle in practicing Dhamma for developing oneself to be free from all sufferings. In addition, it was also used as the rule for governance among Sangha in the Buddha period. The moral principle should also be cultivated within all individuals for the righteousness and benefit of oneself and the society.

Keywords: Dhammadhipateyya. Adhipateyya Sutta. Governance

บทนำ

ระบบการปกครองในสมัยพุทธกาลมีรูปแบบการปกครอง 2 ระบบ ได้แก่ 1.ระบบราชาธิปไตยหรือเรียกว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์ และ 2. ระบบสมาพันธรัฐหรือเรียกว่า สามัคคีธรรม (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2540:3-4) รัฐที่มีการปกครองด้วยระบบราชาธิปไตยนี้มักจะเป็นคู่แข่งกันกับรัฐที่ปกครองด้วยระบบสามัคคีธรรม การต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจกันระหว่างรัฐที่ปกครองด้วยระบบราชาธิปไตยด้วยกันยังคงมีปรากฏอยู่เสมอในสมัยพุทธกาล แต่รัฐที่ปกครองแบบราชาธิปไตยจะมีความเข้มแข็งกว่ารัฐที่ปกครองด้วยระบบสามัคคีธรรม จะมีก็เพียงแต่รัฐวัชชีเท่านั้นที่มีความเข้มแข็ง ภายใต้การปกครองด้วยระบบสามัคคีธรรม อย่างไรก็ตามแต่ภายหลังพุทธกาลไม่นานพบว่ารัฐวัชชีก็ตกอยู่ใต้อำนาจของรัฐมคธที่มีการปกครองด้วยระบบราชาธิปไตย โดยมีสาเหตุสำคัญคือเกิดความแตกสามัคคีกัน พระพุทธเจ้าในสมัยที่ยังไม่ได้เสด็จออกผนวชนั้นทรงศึกษาและได้ทราบระบบการปกครองแบบต่างๆ ในยุคนั้นทุกระบบเนื่องจากพระบิดาต้องการให้พระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิครองราชสมบัติสืบต่อจากพระองค์ แต่ครั้งทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้วพระพุทธองค์จึงทรงมีวิสัยทัศน์ในการที่ใช้หลักธรรมะเข้าไปใช้กับการปกครองและสอนให้นัก

ปกครองสร้างความผาสุกสมบูรณ์แก่ประชาชนแทนที่จะยึดติดกับระบบหรือรูปแบบในการปกครอง ระบบการปกครองที่ดีอยู่ แล้วจะให้ผลดีตามอุดมคติก็ต้องได้ผู้ปกครองตามอุดมคติด้วย หากคนไม่ดี ระบบนั้นๆ ก็จะตกเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์แสวงหาอำนาจให้แก่ตัวผู้ปกครองและบรรดาพวกพ้อง

ในส่วนคำสอนที่เกี่ยวกับการปกครองรัฐ พระพุทธเจ้ามุ่งให้ผู้ปกครองในสมัยนั้นต่างปกครองโดยธรรม เป็นอยู่ด้วยธรรม ใช้ธรรมตัดสินและบริหารรัฐด้วยธรรม พระองค์ไม่ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบหรือแม้แต่ตัวผู้ปกครองแต่พระองค์ทรงสอนหลักธรรม (หลักการ แนวทางปฏิบัติ) ให้เหมาะสมกับผู้ปกครองและประชาชนตามความเหมาะสมกับรูปแบบหรือระบบการปกครองที่เขาเป็นอยู่ แม้แต่ในหลักอาธิปไตยยที่สูตรปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตรมีเนื้อที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ด้วยหลักของการปกครอง 3 ประการตามนัยแห่งอธิปไตยสูตรกล่าวคือ การถือตนเองเป็นใหญ่ การถือคนอื่นเป็นใหญ่ และการถือธรรมเป็นหลักที่สำคัญในหลักของการปกครองนี้ การปกครองด้วยธรรมาธิปไตยเป็นการปกครองที่ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ หมายถึง ความถูกต้อง ความดีงาม ตัดสินด้วยเหตุผลเป็นใหญ่ ซึ่งผู้ปกครองต้องไม่ตั้งอยู่ในธรรมซึ่งเป็นเรื่องของอคติ 4 อันเป็นหลักการปกครองในทางพระพุทธศาสนา เพราะมนุษย์สามารถพัฒนาได้ เพราะการปกครองตามมุมมองพระพุทธศาสนาสามารถสร้างบุคคลให้เป็นผู้นำที่ดี ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในสถานะใดๆ ก็ตาม ทุกคนล้วนสามารถที่จะพัฒนาตนให้มีศักยภาพที่สูงขึ้นไปได้ หากได้นำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองตนเองและผู้อื่น การปกครองในมุมมองของพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมที่สูงขึ้นไปคือถึงความเป็นอริยะได้ในที่สุด ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนต้องการวิเคราะห์การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตรว่าในท้ายที่สุดแล้ว ธรรมาธิปไตยหรือการถือธรรมเป็นใหญ่ที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตรสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระบบการปกครองโดยทั่วไปได้หรือไม่อย่างไรต่อไป

ความหมายและความเป็นมาของธรรมาธิปไตย

ความจริงแล้วธรรมาธิปไตยมาจากหลักอธิปไตย 3 ประการ เป็นแนวทางประยุกต์ใช้ การบริหารและการปกครอง ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจในการปกครองทุกระบบ โดย เป้าหมายสูงสุดเพื่อให้การบริหารในระบอบนั้น ๆ เป็นประโยชน์สุขต่อประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งในปัจจุบันมักคุ้นกับคำว่าธรรมาธิปไตย (อนุชา พลกุลและคณะ.2563)

คำว่า ธรรมาธิปไตย มาจากคำว่า ธรรม + อาธิปไตย รวมกันเรียกว่า ธรรมาธิปไตย คำว่า ธรรม แปลว่า ธรรมะ หรือหลักคำสอน หรือความถูกต้อง ส่วนคำว่า อธิปไตย แปลว่า ความเป็น

ใหญ่ ดังนั้น ธรรมาธิปไตย จึงเป็นเรื่องการถือธรรมเป็นใหญ่, การถือความถูกต้องเป็นหลัก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 555) การเอาความถูกต้องของธรรมชาติเป็นใหญ่(พุทธทาส ภิกขุ, 2531:177) ความมีธรรมเป็นใหญ่, ถือธรรมเป็นใหญ่,กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้องเป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),2543:128) การยึดถือหลักการ หลักเหตุผล หลักความจริง ความถูกต้อง ความเป็นธรรมเป็นประมาณในการบริหารจัดการต่าง ๆ คือจะทำอะไรก็ยึดถือธรรมเป็นหลัก ละเว้นการยึดถือตนและกระแสนิยมคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ธรรมไม่เป็นธรรม (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548:376) การยึดธรรมหรือความถูกต้องชอบธรรม ความยุติธรรม ความเหมาะสมความควรเป็นใหญ่ จัดเป็นหรือหลักการ (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), 2547:44)

นอกจากนี้ธรรมาธิปไตยยังเป็นหลักการที่พระพุทธเจ้า ทรงใช้ในการบริหารพุทธบริษัท โดยการถือเอาธรรมะเป็นใหญ่ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การดำเนินชีวิต การปฏิบัติงานการบริหารทุกระดับ พระพุทธเจ้าไม่ใช่เพียงแต่สอนเหล่าสาวก เกี่ยวกับธรรมาธิปไตยอย่างเดียวเท่านั้น แต่พระองค์ยังทรงปฏิบัติอยู่ในหลักธรรมาธิปไตยเพื่อกเป็นแบบอย่างอีกด้วย หลักธรรมาธิปไตยนี้จึง สำคัญที่สามารถจะนำมาประยุกต์ใช้ในการปกครองและการบริหารงานทั้งในหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (กัลยกร สังขชาติ, 2563)

จากการนิยามความหมายของคำว่า ธรรมาธิปไตยดังกล่าวสะท้อนหรือชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ธรรมาธิปไตยเป็นเรื่องของธรรมะเป็นเป็นหลักสำคัญกล่าวคือ การมีธรรมเป็นใหญ่ การถือธรรมเป็นใหญ่ การยกความถูกต้อง ความเป็นจริงหรือความสมควรตามธรรม เพื่อละความชั่วทำความดี และการทำให้ใจให้บริสุทธิ์ เป็นแนวทางในการปกครอง

ลักษณะการปกครองในอาธิปไตยยสูตร

อาธิปไตยยสูตรเป็นพระสูตรที่ด้วยเรื่องการถือความเป็นใหญ่หรือภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ได้จำแนกหลักอาธิปไตยออกเป็น 3 ประการ ตามลำดับได้แก่

1. **อัตตาธิปไตย** คือ การถือตัวตน การมีตนเป็นใหญ่ การปรารถนาเป็นประมาณ กระทำการโดยยึดความคิดเห็นของตนเองเป็นที่ตั้ง ภาษาโดยทั่วไปเรียกว่า “ระบอบเผด็จการ”การปกครองในระบบเผด็จการนี้ผู้ปกครองควรใช้สติให้มาก ต้องมีสติคอยกำกับกับการคิด การพูด และการทำตลอดเวลาเพื่อไม่ให้หลงและหลงในอำนาจนั้น แต่การปกครองในแบบอัตตาธิปไตยที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตรพบว่า เป็นเรื่องของ การให้ความสำคัญแก่ความคิดของตนเองที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำการสิ่งใด ๆ ทั้งที่ดีและไม่ได้ดีก็ตามสิ่งที่จำเป็นที่สุดคือการมี “สติ”

เป็นเครื่องมือสำคัญในการกำกับและติดตามตรวจสอบพฤติกรรมหรือการกระทำตนเองอยู่เสมอ สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า

“อิตตาธิปไตย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้างย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวรบิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริทเวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสครอบงำชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดของทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏการที่เราละกามเช่นใดแล้วจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เราพึงแสวงหากามเช่นนั้น หรือกามที่เลวกว่านั้น นั้นไม่สมควรแก่เราเลย ภิกษุนั้นเห็นประจักษ์ว่า ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อมน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ เธอทำตนเท่านั้นให้เป็นใหญ่ละอกุศล บำเพ็ญกุศลละกรรมที่มีโทษบำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลายนี้เรียกว่า อิตตาธิปไตย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 20/40//201)

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อิตตาธิปไตยในอาธิปไตยยสูตรเป็นเรื่องของการให้ความสำคัญแก่ความคิดของตนเองที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำให้สิ่งใด ทั้งที่เป็นฝ่ายดีเรียกว่า “กุศล” และทั้งที่เป็นฝ่ายไม่ดีเรียกว่า “อกุศล” ก็ตาม เพราะตนเองมีความคิดอย่างนี้จึงตัดสินใจกระทำเช่นนั้น ดังนั้น อิตตาธิปไตยในอาธิปไตยยสูตรเป็นเรื่องการกระทำของบุคคลที่เกิดขึ้นจากการปรารถนาเองเป็นจุดเริ่มต้นโดยเอาผลดีหรือร้ายที่เกิดขึ้นกับตนเองเป็นที่ตั้งหรือเป็นแรงผลักหรือแรงจูงใจประกอบการตัดสินใจในการทำความดีหรือโดยการคิดพิจารณาใคร่ครวญด้วยตนเองแล้ว จึงตัดสินใจในการนำตนเองไปสู่ จุดมุ่งหมายต่างๆ โดยพระพุทธองค์ตรัสสอนพระภิกษุให้ชักนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีโดยให้ละทิ้งพฤติกรรมต่างๆ ที่ไม่ดี ทำให้มีพฤติกรรมที่ดีกล่าวคือการละความชั่ว กระทำความดี หลีกเลียงกรรมที่มีโทษ การบำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ และรักษาตนให้บริสุทธิ์ซึ่งเป็นการพัฒนาหรือยกระดับตนเองในเรื่องคุณธรรมความดี

2. โลกาธิปไตย คือ ความมีโลกเป็นใหญ่ การถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนา หรือแม้แต่นิยมของโลกเป็นประมาณ เป็นการกระทำโดยยึดถือกระแสของโลกเป็นประมาณโดยทั่วไป เรียกว่า “ประชาธิปไตย” หรือ “เสียงส่วนใหญ่” ซึ่งควรมีปัญญาครองตนและรู้พินิจ คือ ผู้ปกครองในสังคมประชาธิปไตยจะต้องมีปัญญาไตร่ตรองในการฟังความคิดเห็นของคนอื่น และนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์มาปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ผิดให้ถูก โดยยึดประโยชน์ของประเทศ และ ประชาชนโดยรวมเป็นหลัก แต่การปกครองในแบบโลกาธิปไตยที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตรพบว่าเป็นเรื่องของการตัดสินใจ

ที่มีสาเหตุมาจากบุคคลอื่น (โลก) รู้ว่าตนกำลังคิดหรือกำลังทำอะไรอยู่ และความต้องการให้บุคคลอื่น ได้รู้ว่าตนเองกำลังทำอะไรอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้จะชักนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายต่างๆ สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า

“โลกาธิปไตย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้างอยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้างย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวรบิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่ถูกต้องทุกข์ทั้งสี่นี้จะพึงปรากฏ ก็เราบวชแล้วอย่างนี้ พึงคิดเรื่องงาม เรื่องปองร้าย เรื่องเบียดเบียน โลกสันนิवास (การอยู่ร่วมกันของสัตว์โลก) นี่ใหญ่ ก็ในโลกสันนิवासใหญ่มีสมณพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์มีตาทิพย์รู้จิตของบุคคลอื่น สมณพราหมณ์เหล่านั้นมองเห็นได้แม้จากที่ไกล แม้อยู่ใกล้ก็ไม่ปรากฏ รู้จิต(ของบุคคลอื่น)แม้ด้วยจิต(ของตน) สมณพราหมณ์แม้เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายโปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธา เขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่ แม้เทวดาผู้มีฤทธิ์ มีตาทิพย์ รู้จิตของบุคคลอื่นก็มีอยู่ เทวดาเหล่านั้นย่อมปรากฏจากที่ไกลบ้าง เข้ามาใกล้แล้วกลับมองไม่เห็นบ้าง ย่อมรู้จิตด้วยจิตบ้างเทวดาแม้เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลายโปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธาเขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่ภิกษุณนั้นเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่ายจิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอทำโลกเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ภิกษุทั้งหลายนี้เรียกว่า โลกาธิปไตย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย20/40//202)

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นจะเห็นว่า คำว่า โลกาธิปไตย เป็นเรื่องที่เกิดจากการเกรงว่าบุคคลอื่น(โลก) รู้ว่าตนเองกำลังคิดกำลังทำอะไรอยู่ แล้วจึงปรารถนาถึงบุคคลอื่น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของตนเองเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นแรงผลักดันหรือเป็นแรงจูงใจในการกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายดีทั่วไปเรียกว่า “กุศล” และฝ่ายไม่ดีเรียกว่า “อกุศล” และเพื่อให้บุคคลอื่น ได้รับรู้และเห็นการกระทำของตนเอง หรือรู้จักตนเองว่าเป็นผู้กระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายไม่ดีก็ตาม ดังนั้น ที่ปรากฏในอาธิปไตยสูตรพบว่าเป็นเรื่องการตัดสินใจที่มีสาเหตุมาจากบุคคลอื่นหรือเรียกว่า “เสียงภายนอก” หรือ “โลกภายนอก” ที่รู้ตัวตนกำลังคิดหรือ

กำลังทำอะไรอยู่ และความต้องการให้บุคคลอื่นได้รู้ว่าตนเองกำลังทำอะไรอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้จะเป็นแรงผลักดันหรือแรงจูงใจที่สำคัญในการชักนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายต่าง ๆ โดยที่พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุเพื่อให้ ชักนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดี โดยให้ละทิ้งพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ดี แล้วให้มีพฤติกรรมที่ดีด้วยการละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ และรักษาดนให้บริสุทธิ์

3. ธัมมาธิปไตย คือ ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริงสมควรตามธรรมเป็นประมาณ ในการปกครองโดยทั่วไปเรียกว่า “สังคมธัมมาธิปไตย” ด้วยการยึดความถูกต้องเป็นหลัก ซึ่งหลักธัมมาธิปไตยนี้เป็นแนวทางที่ผู้ปกครองในระบบการปกครองต่าง ๆ อาทิ ระบอบเผด็จการ และประชาธิปไตยจำเป็นต้องประพฤติและปฏิบัติตามหลักของธัมมาธิปไตย กล่าวคือพึงประพฤติให้ถูกหลักธรรม คือ ผู้เป็นนักปกครองในสังคม ธัมมาธิปไตยพึงถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการโดยยึดความถูกต้องเป็นหลัก แต่ธัมมาธิปไตยที่ปรากฏในอาธิปไตยสูตร พบว่าเป็นเรื่องของ การปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเองหรือเป็นการทราบชัดด้วยตนเองโดยหลักธรรมนั้นอยู่ตลอดเวลา ควรแก่การตรวจสอบ พิสูจน์ทดลองด้วยตนเอง หากเห็นว่าเป็นหลักธรรมที่ดีจริง ให้ผลจริง มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคมก็ควรน้อมเข้ามาใส่ตน อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า

“ธัมมาธิปไตย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้างอยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้างย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจิวรบิดบิตบาต เสนาสนะเราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สวดกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ก็เพื่อนพรหมจารีผู้รู้เห็นอยู่ มีอยู่การที่เราบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้วอย่างนี้ พึงเกียจคร้านประมาทอยู่นั้นไม่สมควรแก่เราเลย ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ว่า ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ เรื่อยกรรมเท่านั้นให้เป็นใหญ่ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลายนี้เรียกว่า ธัมมาธิปไตย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย20/40//203)

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นจะเห็นว่า คำว่า“ธรรม”ที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตรได้กล่าวไว้โดยมีความหมายกว้าง ๆ คือ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน จากความหมายของคำว่า “ธรรม” ที่อธิบายไว้คือการปรารภธรรมให้ เป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นแรงจูงใจให้พระภิกษุนำเอาวิธีการต่าง ๆ ที่ทรงแนะนำไว้แล้วนั้นไปประพฤติ ปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วจะได้รับผลหรือบรรลุเป้าหมายตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติในพระพุทธศาสนาคือพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายและผลของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาโดยที่ธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งจูงใจหรือเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้บุคคลเกิดความยินดีหันมาประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ในการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตร

สำหรับหลักธรรมาธิปไตยในอาธิปไตยยสูตรเป็นหลักธรรมคำสอนที่มุ่งไปที่คุณธรรมหรือคุณสมบัติด้านที่ดีที่อยู่ภายในจิตของบุคคลที่มีพลังหรือมีอำนาจควบคุมการตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ บุคคล หากมีคุณสมบัติภายในที่ดีหรือการมีหลักธรรมะเป็นที่ตั้งหรือเป็นพื้นฐานแล้วจะส่งผลทำให้การตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เป็นไปตามหลักการที่ถูกต้อง ดีงาม และเป็นประโยชน์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในสถานภาพใดก็ตาม เพราะการที่บุคคลนั้นมีธรรมเป็นใหญ่ในการตัดสินใจเรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” คือ ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถึงแม้ความเป็นใหญ่หรืออธิปไตยในพระพุทธศาสนาไม่ได้หมายความว่าอำนาจในการปกครองที่สามารถบังคับบัญชาให้บุคคลอื่นต้องยอมปฏิบัติตามหรือลงโทษใครได้ แต่เป็นอำนาจของธรรมที่สามารถกระตุ้นหรือเป็นสิ่งจูงใจหรือเป็นแรงผลักดันให้บุคคลตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงามเพื่อนำไปสู่จุดหมายที่ถูกต้องดีงาม

หลักธรรมาธิปไตยเป็นคุณสมบัติหรือเป็นสิ่งที่มิอยู่ในแต่ละบุคคลไม่ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองในระบอบใดๆ ก็ตามทุกคนสามารถที่จะเป็นอธัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตยได้ทั้งนั้น สำหรับผู้ที่ผู้ปกครองหรือผู้บังคับบัญชาพึงถือหลักธรรมาธิปไตย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538:128) พระพุทธเจ้าทรงอธิบายหลักอธิปไตยหรือการใช้พรตชนะในการใช้อำนาจปฏิบัติแบบกลางๆ โดยมีลักษณะถือเอาผู้ใช้อำนาจเป็นศูนย์กลางโดยให้ยึดธรรมเป็นใหญ่และไม่ได้เน้นว่าอธิปไตยแบบสังคมโลกทั่วไปแบบไหนที่สุด พระพุทธเจ้าไม่ได้เสนอว่าจะเลือกผู้ปกครองด้วยวิธีใดหรือมีระบบใด หากผู้ปกครองยึดหลักอธัตตาธิปไตย ให้ถือธรรมและมีสติเสมอ หากผู้ปกครองยึดหลักโลกาธิปไตยให้มีธรรมและมีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ในสิ่งที่

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญที่สุดและเป็นอุดมการณ์สูงสุด พระพุทธศาสนาไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง โดยตรงเช่นนี้จึงพยายามชี้แนะผู้นำผ่านคำสอนว่าผู้ปกครองควรยึดอะไรในการปกครอง จะใช้อำนาจอธิปไตยอย่างไร เพราะหากจะกล่าวโดยภาพรวมของระบอบการปกครองแล้ว ระบบการปกครองต่าง ๆ ล้วนแต่เชื่อว่าระบบการปกครองตนตามระบอบนั้น ๆ เป็นไปเพื่อความถูกต้องและชอบธรรมทั้งสิ้น แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะแบ่งหลักการปกครองข้างต้นเป็น 3 ลักษณะ สำหรับการปกครองทั้งแบบอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตยนี้ย่อมถือหลักธรรมาธิปไตย เป็นหลักประกอบด้วยเสมอการแบ่งลักษณะการปกครองเช่นนี้เป็นเพียงการแบ่งตามระดับชั้นจิตสภาวะความถนัดของผู้ใช้หรือผู้ปกครองแต่ละบุคคลหรือตามแต่สถานการณ์ชุมชนและบริบทในทางสังคมที่เกี่ยวข้องและมีลักษณะที่แตกต่างกัน

จะเห็นว่า การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองของพระพุทธเจ้า สามารถนำไปใช้ได้กับการเมืองการปกครองได้ทุกระบอบอย่างไร้ปัญหาและย่อมมีคุณค่าต่อการนำมาใช้กล่อมเกล่าท่าทีในการปฏิบัติต่อกันตามอุดมการณ์ทางการเมืองในแบบนั้นๆ มีส่วนในการส่งเสริมสนับสนุนความปรองดองของคนภายในรัฐให้ยืนหยัดอยู่บนหลักการเหตุผลที่ถูกต้องร่วมกัน มีส่วนในการส่งเสริมสนับสนุนการปกครองทุกระบอบให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เพราะเมื่อบุคคลยึดหลักธรรมในการปกครองแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองในระบอบใดๆ ก็ตามสามารถที่จะเป็นระบอบการเมืองการปกครองที่ดีได้ หากการปกครองในระบอบนั้นๆ ได้นำหลักธรรมาธิปไตยไปใช้ร่วมกับการปกครอง ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองจึงควรรู้จักฝึกตนให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบกติกาสังคม การที่จะเป็นธรรมาธิปไตยนั้นผู้นำจำเป็นต้องรู้ว่าอะไรเป็นธรรม ความรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัญญาจะให้มีปัญญาต้องศึกษาเพื่อจะ使人มีปัญญาเกิดขึ้นจะได้รู้จักเลือก รู้จักวินิจฉัยว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม จึงจะเป็นการปกครองที่หมายเอาธรรมซึ่งเป็นความถูกต้องและดีงามให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนที่เรียกว่าระบบธรรมาธิปไตย (พระมหาธรรมรัต อริยธมโม (ยศขุน), 2542:22)

บทสรุป

หลักธรรมาธิปไตยในฐานะที่เป็นหลักคำสอนที่สำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในอาธิปไตยยสูตรเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนผู้ที่ออกบวชเป็นพระภิกษุ ให้ปราชญ์ธรรมเป็นจุดเริ่มต้นหรือนำธรรมมาเป็นสิ่งจูงใจให้ประพฤติปฏิบัติธรรมหรือทำความดีเพื่อพัฒนาตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงที่ครอบงำ ที่สะท้อนให้เห็นว่าถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับระบอบการปกครองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ

กับเรื่องการปฏิบัติปฏิบัติตนของบุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือไม่ก็ตาม ดังนั้น ธรรมาธิปไตยที่ปรากฏอยู่ในอาธิปไตยยสูตรแม้จะเป็นเป็นคำสอนที่มุ่งไปที่คุณธรรมหรือคุณสมบัติ ด้านที่ดีที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคลก็ตาม หากมีคุณสมบัติภายในที่ดีมีธรรมะเป็นที่ตั้งหรือเป็นพื้นฐาน แล้วการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ก็จะเป็นไปตามหลักการที่ถูกต้อง ดีงาม และเป็นประโยชน์ โดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในสถานภาพใดก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

- กัลป์กร สังขชาติ. (2563). ปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวทางวัฒนธรรมประชาธิปไตยของนักศึกษา ระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 3 (3), 21-34,
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2540). วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : สามัคคีสาส์น.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). คำวัด: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เลียงเชียง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โคมลคิมทอง.
- พุทธทาสภิกขุ. (2531). การเมืองคือธรรมะ, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุคส์.
- พระมหาธรรมวราธิบดี อริยมโม (ยศขุน). (2542). การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปรัชญาศาสนาที่มีในพระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). (2547). พุทธศาสตร์ร่วมสมัย 1. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อนุชา พลกุล, สุรพล สุยะพรหม, พระสมุห์อาคม อาคมอีโร, ดาวันภา เกตุทอง. (2563). ธรรมาธิปไตย : แนวคิด ทฤษฎี และการส่งเสริมการตื่นตัวทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน. วารสาร มจร เพชรบุรีปริทรรศน์, 3 (1).